

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 483; BA, KK, *Ruznâmçe Defteri*, nr. 1774, s. 134; BA, KK, nr. 67, s. 1061 vd.; nr. 2282/2; nr. 3800, s. 1-23; BA, D.BRZ, nr. 20614, s. 60; BA, MD, nr. 3, s. 250; nr. 19, s. 234; nr. 67, s. 31; BA, Ali Emîri, I. Süleyman, nr. 165; TK, TD, nr. 83; Selânikî, *Târih* (İpşirli), II, 481, 819, 896; Vâsîf, *Târih* (İlgürel), s. 64, 319, 370, 379; Cevdet, *Târih*, IX, 144; XI, 144; L. Gorecki, *Al Papiu-Ilarian, Tesauru de monumente istorice*, Bucureşti 1864, III, 229; R. Perianu, "Raiaua Brailei", *Anuarul de antropogeografie şi geografie*, Bucureşti 1910-11, II, 125-143; a.mlf., "Raiaua Brailei", *RI*, XV (1945), s. 287-333; N. Iorga, *Din viata sociala a Brailei i supt Turci*, Bucureşti 1933; a.mlf., *Osmanlı Tarihi* (trc. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1948, s. 84, 122, 169-170, 191, 193, 236, 341, 474, 580; a.mlf., *Studii şi Documente*, XXIII, Bucureşti 1913, s. 46; a.mlf., "Când, cun şi de ce s-a luat Braila de Turci", *Analele Brailei*, V/1 (1933); Danişmend, *Kronoloji*, III, 139, 146-147, 427; IV, 50, 99-100, 113, 152, 232; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 81; IV/2, s. 44, 86, 113; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1956, VII, 74; Hadiye Tunçer, *Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Hukuku*, Ankara 1962, s. 196-207, 210-216; C. C. Giurescu, *İstoricul oraşului Braila din cele mai vechi timpuri pâna astazi*, Bucureşti 1968; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mari Eserleri I*, s. 31, 33; *Documenta Romaniae Historica, Seria I*, Bucureşti 1977, I, 86, document 46; Peter F. Sugar, *Southeastern Europe Under Ottoman Rule 1354-1804*, London 1977, tür.yer.; Anca Ghiata, "Braila şi tinutul înconjurator într-un registru de recensământ inedit de la sfârşitul secolului al XVI-lea", *Caietul Seminarului Special de Ştiinţe Auxiliare*, Bucureşti 1993, IV, 126-183; Anca, "Popescu, Braila otomana într-o kanunnamea de la 1570", *İstros*, VII, Braila 1994, s. 183-187; a.mlf., "Un document ottoman concernant le commerce au Bas-Danube", *RRH*, XXXI/34 (1992), s. 331-338; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, İstanbul 1994, VII, 732-735; Ionel Căndea, *Braila. Origini şi evoluţii pâna la jumătatea secolului al XVI-lea*, Braila 1995; Bielski, "Kronika polska" (trc. G. İ. Nastase), *Cercetari Istoric* (Iaşi, 1925), I/1, s. 653; M. Popescu, "Raiaua şi cetatea Brailei", *Analele Brailei*, I (1929), s. 2-3, 4-9; Gh. Mihailescu, "Aşezările omeneşti din raiaua Brailei la 1828. În comparaţie cu cele de pe harta austriacă de la 1790", *Analele Brailei*, V (1933); Ion Radu-Mircea, "Tara Românească şi închinarea raielii Brăila", *Balcania*, IV, (1941), s. 474; İlie Corfus, "Hortarul raielii Braila la 1695", *RI*, XV (1945), s. 335-342; Irène Beldiceanu-Steinherr - Nicoara Beldiceanu, "Actes du règne de Selim I concernant quelques échelles danubiennes de Valachie, de Bulgarie et de Dobroudja", *SOF*, XXIII (1964), s. 91-115; Mihai Maxim, "Une trésor d'aspres turcs des XVe-XVIe siècles découvert à Berteşti, département de Braila", *SAO*, X (1980), s. 89-102; a.mlf., "Teritori româneşti sub administraţie otomana în secolul al XVI-lea", *Revista de Istorie*, I (1983), s. 802-817; II, 879-890; *Kâmûsü'l-lâm*, I, 585; N. Beldiceanu, "İbrail", *El^e* (Fr.), III, 1029; "İbrail", *TA*, XX, 10-11; *ABr*, IV, 561-562; Şerafettin Turan, "Edirne Antlaşması", *DİA*, X, 443.

MIHAI MAXIM

İBRÂNİCE

Yahudilerin ve yahudi kutsal kitabının dili.

Sâmî dil ailesinin batı grubunun kuzey kanadından olup aynı gruba giren Ugaritçe, Fenikece, Moabca, Ârâmîce ve Edomca ile yakın akrabadır. Bütün Sâmî diller gibi İbrânîce'de de fiiller üç harfli köklerden meydana gelir, cümle yapısı basittir ve alfabe de sesli harf yoktur. Ancak modern İbrânîce (İsraeli Hebrew, İsrail İbrânîcesi) diğer pek çok dilden etkilenmiş durumdadır (aş. bk.). İbrânîce adına Ahd-i Atîk'te rastlanmaz; onun yerine "Ken'ân dili" (İşaya, 19/18) veya "Yahudice" (II. Krallar, 18/26; İşaya, 36/11, 13; Nehemya, 13/24) geçer (bugün Türkiye'de Yahudice denilen dil için bk. ALJAMİA). İbrânîce adı, ilk defa milâttan önce 130'larda apokriflerden Ecclesiasticus'un Grekçe mütercimi tarafından kullanılmış ve daha sonra İncil yazarlarından Yuhanna tarafından da benimsenmiştir (Yuhanna, 5/2, 19/13). İbrânî kelimesinin aslı *ibri* (ivri; çoğulu *ibrim / ivrim*) olup Ârâmîce'ye *ibraî*, oradan Grekçe'ye *hebraios* ve ondan da Latince'ye *hebraeus* şeklinde geçmiştir (İng. He-

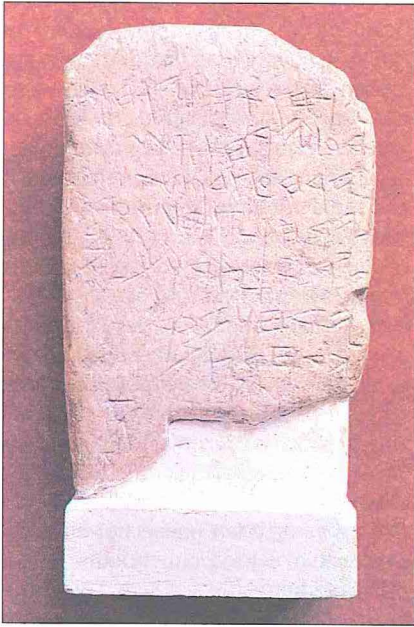
brew, Fr. Hebreu, Alm. Hebräi). Kelimenin menşesine dair görüşler farklıdır: 1. Ahd-i Atîk'te İbrânîler'in atası olarak gösterilen Hz. Nuh'un oğlu Sâm'ın torunu Eber'den (Tekvîn, X/21) gelmektedir. 2. Rabbinik geleneğe göre eber / everin sözlük anlamı "öte yaka", *ibri / ivrin*ki ise "öte yakalı"dır ve İbrânîler'e bu ad ırmağın (Fırat) öte yakasından geldikleri için verilmiştir. 3. Kelime milâttan önce XXI-XII. yüzyıllar arasına ait Mezopotamya, Anadolu ve Mısır yazılı belgelerinde sözü edilen Habirular'la ilgilidir (geniş bilgi için bk. *IDB*, II, 5, 506, 552-553).

Sağdan sola doğru yazılan İbrânî alfabesinde yirmi iki temel sessiz harf vardır. Eski dönemlerde yalnız bu harfler yazılmakta, seslendirme (vocalisation) işaretleri bulunmamaktaydı. Yaklaşık milâttan önce II. yüzyılda vav, yod, he ve alef'ten oluşan yarı sessizler aynı zamanda seslendirme işareti olarak kullanılmaya başlandı. Daha sonra da (m.s. VIII. yüzyıl civarı) Masoret denilen Tevrat kâtipleri, "Tiberias sistemi" adındaki günümüzde de uygulanan bir okuma sistemini icat ettiler. Bu sistemin esası, Arapça'da da olduğu gibi harflerin altına veya üstüne konulan nokta yahut çizgi şeklindeki işaretlerle (hareke) a, e, i, o ve u seslilerinin belirtilmesine dayanır. Halen yine Arapça'da da olduğu gibi dinin kutsal kitabı ile onun öğretimine yönelik kitaplar dışındaki yayınlarda hareke kullanılmamaktadır. Eski Filistin'de konuşma dili olan İbrânîce'nin Bâbil esareti (m.ö. 586-538) öncesi dönemde altın çağını yaşadığı bilinmekte, sürgün yıllarında ise konuşma dili olmaktan çıktığı veya sınırlı bir çevreye mahsus kaldığı düşünülmektedir. Bununla birlikte edebiyat ve ibadet (litürji) dili olarak varlığını kesintisiz sürdürmüştür.

İbrânîce'nin tarihini üç ana bölüm halinde incelemek mümkündür: **Kitâb-ı Mukaddes İbrânîcesi**. Gramatik olarak Kitâb-ı Mukaddes dilinin özelliklerini taşıyan metinlerin tarihi eski dönemlere uzanır. Gezer takvimi (m.ö. X. yüzyıl), Sâmîri çanağı (m.ö. IX. yüzyıl), Siloam yazıtı (m.ö. VIII. yüzyıl), Lakiş mektubu (m.ö. VI. yüzyıl) ve milâttan önce IX-VI. yüzyıllar arasına ait çeşitli mühür, sikke ve bazı kap parçaları üzerinde görülen kısa metinler bu safhanın başlıca örnekleridir. Büyük oranda Kudüs ve çevresindeki İsrail yerleşim alanlarında bulunan bu eski metinlerde seslendirme işaretleri kullanılmamıştır. Fakat aynı devrin son örneklerini teşkil eden Ölüdeniz (Kumran mağaraları) yazmalarında (m.ö. II-m.s. I. yüzyıllar) yarı sessizlerin seslendirme işareti olarak kul-

Cesitli yazılış şekilleri, Yunanca ve Latince karşılıklarıyla İbrânî alfabesi

Sıra nr.	Harfin Adı	Eski-İbrânî	Kitap Yazısı	El yazısı	Yahudi bilgini Rashi'nin Rashi'nin yazı şekli	Eski Yunanca	Latince
01	Alef	א	א	א	א	Α	A
02	Bet	ב	ב	ב	ב	Β	B
03	Gırmal	ג	ג	ג	ג	Γ	C
04	Dalet	ד	ד	ד	ד	Δ	D
05	He	ה	ה	ה	ה	Ε	E
06	Vav	ו	ו	ו	ו	Υ	F
07	Zayın	ז	ז	ז	ז	Ζ	G
08	Het	ח	ח	ח	ח	Η	H
09	Tet	ט	ט	ט	ט	Θ	I
10	Yod	י	י	י	י	Ι	K
11	Kaf	כ	כ	כ	כ	Κ	L
12	Lamed	ל	ל	ל	ל	Λ	M
13	Mem	מ	מ	מ	מ	Μ	N
14	Nun	נ	נ	נ	נ	Ν	N
15	Sarneh	ס	ס	ס	ס	Ξ	O
16	Ayin	ע	ע	ע	ע	Ο	P
17	Pe	פ	פ	פ	פ	Ρ	P
18	Tzadı	צ	צ	צ	צ	Φ	Q
19	Kof	ק	ק	ק	ק	Φ	R
20	Res	ר	ר	ר	ר	Ρ	S
21	Şin	ש	ש	ש	ש	Σ	T
22	Tav	ת	ת	ת	ת	Τ	T

Milâttan önce X. yüzyıla ait Gezer takvimi (İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Teşhir, nr. 2060)

lanıldığı görülmektedir. Ahd-i Atîk'in ilk yazılı nüshası bu dönemde meydana getirilmekle birlikte bu nüshanın mahiyeti henüz bilinmemektedir. İbrânîce'nin bu ilk safhası milâttan sonra I. yüzyıl civarında sona erer. Bugün Kitâb-ı Mukaddes İbrânîcesi ölü bir dil mahiyetindeyse de İsrail'de modern İbrânîce'nin oluşturulması sırasında başvurulan temel kaynaklardan birini teşkil etmiştir.

Mişna İbrânîcesi. Yahudiliğin ikinci büyük kitabı Talmud'u teşkil eden Mişna ile (haham [rabbi] yorumları derlemesi) onun açıklamalarının (Gemara) yazıldığı İbrânîce'dir. Milâttan sonra I. yüzyıldan itibaren başlayan belgeler, aynı zamanda bu dilin Filistin'de yahudiler tarafından konuşulduğunu da gösterir. Persçe (Eski Farsça), Grekçe, Latince, Ârâmîce gibi dillerden etkilenen Mişna İbrânîcesi, Kitâb-ı Mukaddes İbrânîcesi'nden daha farklı bir gelişme göstermiş, Orta ve Yeni-Yakınçağlar boyunca devam ederek zamanla Arapça'dan ve daha sonraları da İspanyolca ile Almanca'dan etkilenmiştir.

Modern İbrânîce. Günümüz İsrail'inin resmî dili olup XIX. yüzyılda meydana getirilmiştir. Çalışmalar sırasında Kitâb-ı Mukaddes İbrânîcesi esas alınmakla birlikte dilin çağın ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için pek çok yenilik yapılmış, bu arada Orta ve Doğu Avrupa kökenli yahudi-

lerin (Aşkenazi) konuştukları Yidiş ile (İbrânîce karışık Almanca) çoğunluğu Fransa, Yunanistan, Türkiye ve Ortadoğu'dan göç eden, ataları İspanya kökenli yahudilerin (Sefarad) konuştukları Ladino'dan (İbrânîce karışık İspanyolca) çok faydalanılmıştır. Öte yandan halkın tamamı çeşitli ülkelerden gelen göçmenlerden oluştuğu için başta Almanca, İngilizce ve Rusça olmak üzere birçok yabancı dilin özellikle vokabüler açıdan modern İbrânîce'yi etkilediği görülür.

İbrânîce Ahd-i Atîk'in, Talmud'un ve Müseviliğin üçüncü büyük dinî kaynağı olan Midraş'ın (hahamların kutsal yazılarla ilgili yorumlarını ihtiva eden külliyat) dili olduğu için kutsallık kazanmış ve asırlar boyunca gelişen bazı geleneklerde yarı mitolojik bir karaktere bürünmüştür. Bu geleneklere göre Allah'ın Tevrat'ı indirdiği ve Tûrisinâ'da Hz. Mûsâ'ya hitap ettiği dildir; dünyadan önce yaratılmıştır; cennet sakinleri, melekler ve Allah'ın seçilmiş kulları, yeryüzüne cennetten inen Hz. Âdem'le Havvâ gibi bu dili konuşurlar. Saadiya Gaon ise (bk. FEYYÛMÎ, Saïd b. Yûsuf) dünyanın yaratılmasından sonraki ilk 1996 yıl içinde bütün insanların İbrânîce konuştuğunu ileri sürer. Ona göre insanların farklı dil konuşmaları ancak Bâbil Kulesi'nin yıkılmasından sonra başlamıştır. Bu inancın yahudi çevrelerinde Ortaçağ boyunca sürdüğü görülür. İbrânîce'nin harfleri ve gramer kuralları pek çok sırrı ve kutsallığı barındırır. Dua herhangi bir dilde olabilirse de hahamlar ibadetin yalnız bu dilde yapılması gerektiğini vurgulamışlardır; Kitâb-ı Mukaddes'in başka bir dille yazılmasının da kutsallığıni zedeleyeceğine inanılır.

BİBLİYOGRAFYA :

P. Kahle, *The Cairo Geniza*, London 1947; S. W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, New York 1958, VII, 14, 15; D. Diringer, *The Story of the Aleph Beth*, London 1958; S. Moscati, *An Introduction to the Comparative Grammar of the Semitic Languages Phonology and Morphology*, Wiesbaden 1964; M. H. Segal, *A Grammar of Mishnaic Hebrew*, Oxford 1970; J. C. L. Gibson, *Textbook of Syrian Inscriptions*, Oxford 1971; Ch. Rabin, *A Short History of the Hebrew Language*, Jerusalem 1973; W. Chomsky, *The Eternal Language*, Philadelphia 1975; J. Blau, *A Grammar of Biblical Hebrew*, Wiesbaden 1976; B. K. Waltke - M. O'Conner, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, Indiana 1990; H. H. Guthrie Jr., "Eber", *IDB*, II, 5; A. Haldar, "Habiru, Hapiru", a.e., II, 506; A. Haldar, "Hebrew", a.e., II, 552-553; Z. Ben Hayyim, "Hebrew Grammar", *EJd.*, VIII, 77-124; O. Ornan, "Hebrew Grammar", a.e., VIII, 124-175; E. Eytan, "Hebrew Language", a.e., XVI, 1560-1562.

CA'FER HÂDÎ HASAN

İBRÂNÎLER

Bazan İsrâiloğulları ile eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte gerçekte İsrâiloğulları'nın da içinde bulunduğu Batı Sâmi kavimler topluluğuna verilen ad (bk. SÂMÎLER; YAHUDİLİK).

İBRET

(العبرة)

Yanlış davranışların yol açtığı kötü sonuçlardan ders almak anlamında ahlâk ve tasavvuf terimi.

Sözlükte "geçmek, aşmak" mânasında ki **abr** kökünden gelen **ibret** kelimesi genellikle "görünenden görünmeyene geçmek, nesnelere ve olayların dış yüzüne bakıp onlardaki hikmeti kavramaya çalışmak, olaylardan ders alıp doğru sonuçlar çıkarmak ve buna göre davranmak" anlamında kullanılır.

İnsanların Allah'ın emirlerine, dinin hükümlerine ve ahlâk kurallarına uygun şekilde hareket edip mutlu ve huzurlu yaşamalarında **ibret** almanın büyük bir payı olduğu için Kur'an'da peygamberlerden, onların gönderildiği toplumlardan ve kendilerine karşı gelenlerden söz eden kıssalara geniş yer verilmiştir. Ayrıca tanrılık iddiasında bulunan Firavun'dan bahsedilirken, "Bunda Allah'tan korkanlar için **ibret** vardır" denilmiştir. Bu âyetlerden ancak akıl sahibi, sağ duyulu ve Allah'tan korkan kişilerin **ibret** alabileceği anlaşılmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de, Bedir Gazvesi'nde sayıca az oldukları halde galip gelmeleri hatırlatılarak müslümanların bundan **ibret** almaları istenmiş (Âl-i İmrân 3/13), gece ile gündüzün ardarda gelişi (Nûr 24/44) ve hayvanlar âlemi (en-Nahl 16/66; el-Mü'minûn 23/21) **ibret** alınacak konular arasında zikredilmiştir. Hz. Peygamber de **ibret** almak için kabirlerin ziyaret edilmesini tavsiye etmiştir (*Müsned*, V, 356).

Yine Kur'an'da, müslümanlarla yaptıkları antlaşmaya uymadıkları için göç ettirilen yahudi Nadîroğulları'yla ilgili olaydan bahsedilirken kullanılan, "Ey basiret sahipleri, **ibret** alın!" (el-Haşr 59/2) ifadesinde geçen "fa'tebirû" kelimesini fıkıh usulü âlimleri "kıyas yapın" şeklinde anlamış (Gazzâlî, II, 63, 122), Fahreddin er-Râzî de bu âyete dayanarak kıyasın şer'i